

**بررسی عوامل مؤثر در توسعه مهارت های کارآفرینی
در میان دانشجویان سال آخر دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران**

بهارک عزیزی^۱، سید محمود حسینی^۲ و سید مهدی میردامادی^۳
۱، دانشجوی دوره دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران
۲، عضو هیأت علمی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران
۳، عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

Baharak_1615@yahoo.com

چکیده

هدف این تحقیق بررسی عوامل مؤثر در توسعه مهارت های کارآفرینی در میان دانشجویان سال آخر دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران بود. یک پیمایش توصیفی به منظور مطالعه ۱۸۳ نفر از دانشجویان سال چهارم مقطع کارشناسی کلیه گرایش های ۱۱ گانه کشاورزی در ترم بهاره سال تحصیلی ۱۳۸۴ به انجام رسید. روایی ابزار تحقیق به وسیله پانلی متشکل از اعضای هیأت علمی گروه های مربوطه از دانشگاه های شریف، امیرکبیر و تهران مورد تأیید قرار گرفت. اعتبار ابزار پژوهش نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ انجام گرفت که این ضریب (برای مهارت های کارآفرینی دانشجویان $\alpha = 0/90$) برای ۳۰ پرسشنامه تکمیل شده از سوی گروهی از دانشجویان دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران به دست آمد که نشان از اعتبار قابل قبول پرسشنامه مورد استفاده دارد. نتایج حاصل از همبستگی اسپیرمن نشان داده است که بین سن، سطح تحصیلات پدر، درآمد ماهیانه خانواده، به کارگیری روش های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه و روحیه کارآفرینی با مهارت های کارآفرینی دانشجویان رابطه مثبت و معنی داری آشکار گشته است. با مقایسه میانگین گروه ها مشخص گردید که بین میانگین رتبه ای مهارت کارآفرینی افراد متأهل و مجرد اختلاف معنی داری وجود دارد. همچنین شغل پدر در مهارت های کارآفرینی دانشجویان تأثیر داشته است. نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه گام به گام مبین این بوده است که متغیرهای به کار گیری روش های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه، درآمد ماهیانه خانواده، سن، روحیه کارآفرینی و سطح تحصیلات پدر ۲۶ درصد از تغییرات مهارت های کارآفرینی دانشجویان را پیش بینی می کند. یافته حاصل از این تحقیق می تواند در بهبود برنامه های کارآفرینی در آموزش عالی کشاورزی به کار آید.

واژه های کلیدی: کارآفرینی، مهارت های کارآفرینی، توسعه کارآفرینی.

مقدمه

در آغاز هزاره سوم به دلیل عدم برنامه ریزی در سطح کلان، روز به روز فاصله بین کشورهای جهان سوم با جهان صنعتی فزونی می‌یابد و در آینده این خطر وجود دارد که جهان سوم زبان علمی جهان پیشرفته و صنعتی را درک نکند. اکنون کشورهای جهان سوم، با عقب ماندگی و مشکلات بسیاری دست و پنجه نرم می‌کنند و یکی از مشکلات مهم آنان مسئله اشتغال است. متأسفانه در ایران با توجه به رشد جمعیت جوان کشور در سالهای اخیر، نرخ بیکاری رشد چشمگیری داشته است و به طبع در میان قشر تحصیلکرده و دانش آموختگان دانشگاه در کشور، بیکاری نیز رشد صعودی داشته است. بیکاری دانش آموختگان دانشگاه موجب سرخورده شدن این جوانان در جامعه خواهد شد و به دنبال آن کاهش انگیزه ادامه تحصیل در دانشگاه را در پی خواهد داشت (۶).

اگر نظام آموزش بدون توجه به ساختارهای اقتصادی رشد یابد و صرفاً بر آموزش علوم بر اساس استانداردهای بین‌المللی تأکید ورزد عملاً نقش خود را در تسریع و رشد توسعه کشور تضعیف می‌نماید (۳). ذکر این نکته لازم است که بررسی نقش اقتصادی نظام آموزشی به طور عام و نظام آموزش عالی به طور ویژه و تأکید بر تحکیم روابط این نظام با بنگاه‌های اقتصادی خالی از مخاطره نیست و همواره لبه تیز انتقاداتی را به خود معطوف ساخته است، زیرا حداقل برای تعدادی از دانشگاهیان تأکید بر این امر به منزله نوعی ضدیت با عقل‌گرایی تلقی می‌شود که در راستای حذف آزادی علمی است و با هدف معطوف و محدود کردن آموزش عالی به آموزش دانشجویان و آماده ساختن آنان صرفاً برای فرصت‌های شغلی صورت می‌گیرد، در صورتی که آموزش عالی از نظر آنان فقط برای شکوفایی عقل دانش‌آموختگان تلاش می‌کند (۱۰).

از سوی دیگر تغییرات اقتصادی در شرایط نوین به طرق مختلف بر ماهیت مهارت‌های مورد نیاز بازار کار تأثیر گذاشته است و می‌گذارد. بررسی ویژگی‌های اقتصادی در یک جامعه علمی و آگاهی یافتن از شرایط و نیازمندی‌های شغلی آن به سیاست‌گذاران آموزش عالی کمک می‌کند که به رعایت تناسب برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌ها با آن شرایط بیشتر توجه کنند (۷). جامعه جدید از نظر نیروی انسانی به افرادی نیاز دارد که علاوه بر داشتن تخصص لازم، با دارا بودن روحیه‌ای انعطاف‌پذیر و مشارکت‌جویانه در پذیرش مسئولیت‌های متنوع پیشقدم و به طور پیوسته در فرآیند آموزش مادام‌العمر در بهبود توانایی‌های خود کوشا باشند. در چنین شرایطی که به دلیل تغییرات سریع تکنولوژیک و تحولات اقتصادی، پیش‌بینی تغییرات بازار کار وجود ندارد، ضرورت هماهنگی مستمر بین نظام آموزشی به طور کلی و بازار کار بیش از پیش محسوس است (۸).

امروزه دغدغه آموزش عالی این است که دانش آموختگان آن بتوانند از دانش کارآمد و فن‌آوری و مهارت‌های حرفه‌ای برخوردار شوند تا بتوانند کارآفرینی کنند و مشاغلی تازه پدید آورند (۲). بر اساس آمار، سالانه حدود ۲۷۰ هزار دانش‌آموخته دانشگاه‌ها وارد بازار کار می‌شوند، اما ظرفیت بازار کار جوابگوی این تعداد نیست. در پایان سال ۷۶، نرخ بیکاری دانش‌آموختگان معادل ۱۵/۹ درصد بوده است که در حال حاضر بر اساس آمارهای رسمی این نرخ معادل ۱۷ درصد است (۵).

ایجاد هماهنگی بین عملکرد دانشگاه‌ها و نیازهای بازار کار از جمله مسائل مهم در نظام آموزش عالی است. از مشکلات دیگر نظام آموزش عالی در زمینه دانش‌آموختگان، عدم امکان جذب مؤثر در بازار کار، عدم رعایت تناسب بین رشته تحصیلی و فعالیت شغلی، جذب بیشتر فارغ‌التحصیلان در بخش‌های غیر تولیدی و غیرفعال، دفع دانش‌آموختگان و جذب آنها در کشورهای صنعتی است (۱).

زمانی عقیده بر این بود که گسترش دانشگاه‌های کشاورزی و تربیت نیروی تحصیل کرده خود به خود منجر به توسعه کشاورزی خواهد شد. از این رو، گام‌های زیادی در این راستا به منظور تربیت نیروی انسانی ماهر برداشته شده است. بنابراین اگر از نظر تعداد نیروی دانش‌آموخته کشاورزی کمبودی وجود ندارد، چرا بخش کشاورزی آن گونه که باید رشد پیدا نکرده است؟ واقعیت امر این است که تربیت‌شدگان آموزش عالی در زمینه کشاورزی، فاقد قابلیت‌ها و مهارت‌های عملی و کاربردی لازم هستند. طبعاً این وضعیت، مستلزم بررسی دقیق و موشکافانه در زمینه علل ظهور چنین شرایطی و نیز مطالعه بسترهای لازم برای توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی کشاورزی می‌باشد.

بنابراین یکی از مشکلات اساسی و عمده نظام آموزش عالی ایران در بخش کشاورزی توسعه کارآفرینی در میان دانشجویان و دانش‌آموختگان آن خواهد بود. همچنین برای سوق دادن دانشجویان به این سمت و سو و تربیت افراد کارآفرین در آینده ایجاد و توسعه برخی توانایی‌ها یا مهارت‌های کارآفرینی ضروری به نظر می‌رسد که احتمال موفقیت آنها را در فعالیت کارآفرینانه بیشتر می‌کند (۴).

وسالانین و پیکالا (۲۰۰۰) تحقیقاتی در زمینه زندگی کارآفرینان و ارائه مدلی سازمانی برای آموزش کارآفرینی انجام داده‌اند و گزارشی را برای پیدا کردن عواملی که در شخصیت و موفقیت شخص کارآفرین و مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان دخیل می‌باشند را تهیه نموده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که سن و تحصیلات پدر با مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان رابطه مثبت و معنی‌داری دارد و سطح تحصیلات مادر و تعداد اعضای خانواده با مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان رابطه معنی‌داری ندارد.

کلوفستن و استفانسون (۱۹۹۷) نشان دادند که درآمد ماهیانه خانواده، به کارگیری روش‌های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه و روحیه کارآفرینی با مهارت‌های کارآفرینی رابطه مثبت و معنی‌داری دارد و محتوای برنامه آموزشی دانشگاه و سرفصل‌های دروس دانشگاه با مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان رابطه معنی‌داری ندارد. لذا بررسی توسعه مهارت‌های کارآفرینی در دانشجویان یکی از جنبه‌های ارزیابی کیفیت فعالیت‌های آموزشی در نظام آموزش عالی می‌باشد. این تغییر در تحلیل کارایی درونی نظام آموزش عالی به منظور پی بردن به وضع موجود و تسهیل در امر تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. که با استفاده از نتایج آن می‌توان از طریق برنامه ریزی آموزشی در جهت بهبود فعالیت‌ها کوشش کرد.

بنابراین تخصص دانشگاهی در قالب اشتغال، زمانی صورت واقعی و عملیاتی به خود می‌گیرد که شکل‌گیری مهارت‌های کارآفرینی در دانش‌آموختگان آموزش عالی در دوران دانشجویی تقویت گردد. می‌باید اذعان نمود که عامل ذکر شده به عنوان تقویت‌کننده درونی، مانع از آن خواهد شد که دانش‌آموختگان در مصاف با معمای اشتغال به صورت مجموعه‌ای از فرهیختگان افسرده و ناامید ظاهر شوند.

مواد و روش‌ها

از آنجایی که هدف تحقیق بررسی عوامل موثر در توسعه مهارت‌های کارآفرینی در دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران بود؛ تحقیق از نوع پیمایشی در قالب اصول کلی روش تحقیق توصیفی و از نظر چگونگی استفاده از نتایج و یافته‌ها، تحقیق پژوهشی کاربردی است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بوده است. جهت تدوین پرسشنامه، ابتدا مبانی نظری موضوع با توجه به منابع و مراجع مربوطه مورد مذاقه قرار گرفت؛ سپس با در نظر گرفتن مطالعات و چارچوب نظری،

پرسشنامه مقدماتی تهیه گردید و پس از اطمینان از روایی^۱ و اعتبار^۲ آن و انجام اصلاحات لازم، پرسشنامه نهایی طراحی گردید. به منظور بررسی روایی ابزار تحقیق، از نظرات چند تن از اعضای هیات علمی گروه مهندسی صنایع دانشگاه امیرکبیر، دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه شریف و گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران استفاده گردید و جهت آزمون اعتبار ابزار تحقیق، تعداد ۳۰ پرسشنامه توسط دانشجویان دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران تکمیل شد و ضریب اطمینان آلفای کرونباخ برای مهارت های کارآفرینی دانشجویان ($\alpha = 0/90$) محاسبه گردید که نتایجاً برای تحقیق حاضر ضریب اعتبار مناسبی بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده از نرم افزار SPSS/WIN استفاده شد و در آمار توصیفی از آماره های میانگین، انحراف معیار و درصد و در آمار استنباطی از ضرایب همبستگی و آزمون من ویتنی و آزمون کروسکال والیس و تحلیل رگرسیونی چند گانه بهره گرفته شد. جامعه آماری تحقیق حاضر را ۱۸۳ نفر از دانشجویان سال آخر رشته مهندسی کشاورزی مقطع کارشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران تشکیل می دهند که به منظور بالا بردن دقت تحقیق هیچ گونه نمونه گیری انجام نشد و تمام دانشجویان مورد بررسی قرار گرفتند. در راستای دستیابی به هدف کلی فوق، اهداف اختصاصی زیر در نظر گرفته شد:

- ۱- بررسی و تحلیل مهارت ها و توانایی های کارآفرینی دانشجویان
- ۲- مطالعه خصوصیات و ویژگی های شخصی و حرفه ای دانشجویان و تاثیر آن در مهارت های کار آفرینانه
- ۳- بررسی میزان انطباق محتوای برنامه های آموزشی و سرفصلهای دروس از نظر مطابقت با کارآفرینی و مقتضیات و نیازهای بازار کار، از دیدگاه دانشجویان
- ۴- تحلیل روش های موثر برای آموزش کارآفرینی در دانشگاه از دیدگاه دانشجویان

نتایج و بحث

ویژگی های شخصی و حرفه ای دانشجویان

بررسی داده های جمع آوری شده نشانگر آن بود که میانگین سن دانشجویان مورد مطالعه در این تحقیق ۲۲/۵ سال می باشد که جوانترین آنها ۲۲ سال و مسن ترین آنها ۲۶ سال داشته اند. جنس اکثر پاسخگویان زن (۶۹/۴٪) بود و از نظر وضعیت تاهل اکثر پاسخگویان مجرد (۸۸٪) بودند. اکثر پاسخگویان در رشته ترویج و آموزش کشاورزی (۹/۸٪) مشغول به تحصیل بوده اند. شغل پدران اکثریت پاسخگویان در این تحقیق آزاد (۲۸٪) و شغل مادران نیز خانه دار (۶۸/۹٪) بوده است. تحصیلات پدر اکثر پاسخگویان در سطح فوق دیپلم و لیسانس (۴۰٪) و تحصیلات مادر نیز در سطح دیپلم (۴۲/۵٪) بوده است. میانگین تعداد اعضای خانواده دانشجویان مورد مطالعه ۵/۵ نفر می باشد که کمترین تعداد اعضای خانواده ۳ نفر و بیشترین آن ۱۰ نفر بوده است و میانگین درآمد ماهیانه خانواده دانشجویان ۴۰۱۱۶۶۰ ریال می باشد که کمترین میزان درآمد خانواده ۱۰۰۰۰۰۰ ریال و بیشترین میزان درآمد ۱۸۰۰۰۰۰۰ ریال بوده است (جدول ۱).

1-Validity

2-Reliability

جدول ۱- توزیع فراوانی ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای دانشجویان (N=۱۸۳)

متغیر	فراوانی	درصد
سن (سال)		
۲۲	۹۴	۵۱/۴
۲۳	۶۴	۳۵
۲۴	۱۶	۸/۷
۲۵	۶	۳/۳
۲۶	۳	۱/۶
جنسیت		
زن	۱۲۷	۶۹/۴
مرد	۵۶	۳۰/۶
وضعیت تاهل		
مجرد	۱۶۱	۸۸
متاهل	۲۲	۱۲
رشته تحصیلی		
ترویج و آموزش کشاورزی	۱۸	۹/۸
ماشینهای کشاورزی	۱۷	۹/۳
فضای سبز	۱۳	۷/۱
آبیاری	۱۷	۹/۳
اقتصاد کشاورزی	۱۷	۹/۳
گیاهپزشکی	۱۵	۸/۲
باغبانی	۱۵	۸/۲
خاکشناسی	۱۵	۸/۲
زراعت و اصلاح نباتات	۱۵	۸/۲
علوم دامی	۱۵	۸/۲
صنایع غذایی	۱۷	۹/۳
بدون پاسخ	۹	۴/۹
شغل پدر		
آزاد	۵۰	۲۷/۳
فرهنگی	۳۲	۱۷/۵
کارمند	۴۵	۲۴/۶
کارگر	۲	۱/۱
مهندس	۲	۱/۱
بازنشسته	۳۰	۱۶/۴
ارتشی	۶	۳/۳
گروه پزشکی	۵	۲/۷
کشاورز	۶	۳/۳
روحانی	۲	۱/۱
بدون پاسخ	۳	۱/۶

ادامه جدول ۱- توزیع فراوانی ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای دانشجویان (N=۱۸۳)

متغیر	فراوانی	درصد
شغل مادر		
خانه دار	۱۲۶	۶۸/۹
فرهنگی	۳۶	۱۹/۷
کارمند	۱۵	۸/۲
گروه پزشکی	۴	۲/۲
بازنشسته	۲	۱/۱
سطح تحصیلات پدر		
بی سواد	۸	۴/۴
زیر دیپلم	۳۰	۱۶/۴
دیپلم	۵۶	۳۲/۲
فوق دیپلم و لیسانس	۷۳	۳۹/۹
فوق لیسانس و دکترا	۱۳	۷/۱
سطح تحصیلات مادر		
بی سواد	۱۲	۶/۶
زیر دیپلم	۴۹	۲۶/۸
دیپلم	۷۸	۴۲/۶
فوق دیپلم و لیسانس	۳۷	۲۰/۲
فوق لیسانس و دکترا	۸	۳/۸
تعداد اعضای خانواده(نفر)		
۳-۴	۳۷	۲۰/۲
۵-۶	۹۶	۵۲/۵
۷-۸	۳۹	۲۱/۳
۹-۱۰	۹	۴/۹
بدون پاسخ	۲	۱/۱
درآمد ماهیانه خانواده (ریال)		
۲۰۰۰۰۰ و کمتر	۳۷	۲۰/۲
۲۰۰۰۰۱۰-۳۰۰۰۰۰۰	۵۰	۲۷/۳
۳۰۰۰۰۱۰-۴۰۰۰۰۰۰	۴۶	۲۵/۱
۴۰۰۰۰۱۰-۵۰۰۰۰۰۰	۲۴	۱۳/۱
بیشتر از ۵۰۰۰۰۰۰	۲۳	۱۲/۶
بدون پاسخ	۳	۱/۶

مهارت کارآفرینی دانشجویان

در خصوص مهارت کارآفرینی دانشجویان مورد مطالعه ۱۱ گویه در خصوص مهارت کارآفرینی دانشجویان در نظر گرفته شده و با استفاده از طیف لیکرت از آنان خواسته شده تا به سوالات طرح شده پاسخ دهند که در نتیجه مهارت کارآفرینی حدود ۵۸ درصد از دانشجویان مورد مطالعه در حد متوسط بوده است. همچنین ۳۷/۵ درصد نیز دارای مهارت کارآفرینی قوی و ۸ درصد نیز دارای مهارت کارآفرینی ضعیف بوده اند. در مجموع نتایج نشان می‌دهد که دانشجویان دارای مهارت کارآفرینی متوسط به بالا بوده‌اند. لازم به ذکر می‌باشد که نمرات ۱۱ تا ۲۵ برای مهارت کارآفرینی ضعیف، نمره ۲۶ تا ۴۰ برای مهارت کارآفرینی متوسط و نمره ۴۱ تا ۵۵ برای مهارت کارآفرینی قوی در نظر گرفته شده است (جدول ۲).

جدول ۲- توزیع فراوانی مهارت های کارآفرینی دانشجویان

مهارت کارآفرینی	فراوانی	درصد واقعی	درصد تجمعی
ضعیف	۸	۴/۴	۴/۴
متوسط	۱۰۶	۵۷/۹	۶۲/۳
قوی	۶۹	۳۷/۷	۱۰۰
جمع	۱۸۳	۱۰۰	

اولویت بندی دیدگاه دانشجویان در خصوص میزان انطباق و تناسب محتوای برنامه های آموزشی دانشگاه با نیازهای بازار کار

برای بررسی انطباق و تناسب محتوای برنامه های آموزشی دانشگاه در خصوص کارآفرینی ۸ گویه انتخاب گردید و از دانشجویان خواسته شد تا میزان انطباق محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه در خصوص کارآفرینی را با هر یک از گویه‌ها مشخص نمایند که در نتیجه میزان انطباق و تناسب محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه در خصوص کارآفرینی با پیشرفت های علمی و تکنولوژیکی در حد بالایی بوده است، که در اولویت اول قرار می‌گیرد. همچنین محتوای آموزشی با فناوری اطلاعاتی و اطلاع رسانی، توانایی های علمی، ذهنی و مهارتی دانشجویان و نیز تغییرات دوره‌های تدریس و محتوای آموزش در اولویت دوم تا چهارم قرار گرفته‌اند. ضمن اینکه محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه با نیازهای بازار کار، ایجاد خلاقیت و نوآوری در فراگیران، گسترش تخصص های حرفه ای در فراگیران و ایجاد مهارت های چند گانه مدیریت در فراگیران از انطباق و تناسب کمتری برخوردار می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع فراوانی نظرات دانشجویان مورد مطالعه در خصوص انطباق و تناسب محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه با نیازهای بازار کار

اولویت	انحراف معیار	میانگین	انطباق و تناسب محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه با نیازهای بازار کار
۱	۱/۰۹	۳/۴۵	با پیشرفت‌های علمی و تکنولوژی
۲	۱/۰۷	۳/۲۷	با فناوری اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی
۳	۱/۱۱	۳/۲۵	با توانایی‌های علمی، ذهنی و مهارتی دانشجویان
۴	۱/۱۸	۳/۲۵	با تغییرات دوره‌های تدریس و محتوای آموزش
۵	۱/۱۲	۲/۹۶	با نیازهای بازار کار و قابل اجرا
۶	۱/۱۹	۲/۸۹	با ایجاد خلاقیت و نوآوری در فراگیران
۷	۱/۱۲	۲/۸۵	با گسترش تخصص‌های حرفه‌ای در فراگیران
۸	۱/۲۶	۲/۸۴	با ایجاد مهارت‌های چندگانه مدیریت در فراگیران

اولویت بندی دیدگاه دانشجویان در خصوص تناسب سرفصل‌های دروس دانشگاه با مقوله کارآفرینی و ایده‌سازی

در خصوص اولویت‌بندی میزان تناسب سرفصل‌های مختلف آموزشی با کارآفرینی و ایده‌سازی، ۴ گویه انتخاب گردید که ملاحظه می‌گردد از دیدگاه دانشجویان مورد مطالعه تناسب سرفصل‌های دروس تخصصی با کارآفرینی با میانگین ۲/۹۸ در اولویت اول قرار دارد. همچنین تناسب سرفصل‌های دروس اصلی با کارآفرینی، تناسب سرفصل‌های دروس پایه با کارآفرینی و تناسب سرفصل‌های دروس عمومی با کارآفرینی با میانگین‌های کمتر در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند. به طور کلی نتایج حاصل از دیدگاه دانشجویان نشان می‌دهد که سرفصل‌های دروس دانشگاه تناسب کمی با کارآفرینی و ایده‌سازی دانشجویان دارد (جدول ۴).

جدول ۴- توزیع فراوانی نظرات دانشجویان مورد مطالعه در خصوص تناسب سرفصل‌های دروس دانشگاه با مقوله کارآفرینی و ایده‌سازی

اولویت	انحراف معیار	میانگین	تناسب سرفصل‌های دروس دانشگاه با کارآفرینی و ایده‌سازی
۱	۱/۲۱	۲/۹۸	تناسب سرفصل‌های دروس تخصصی با کارآفرینی
۲	۱/۱۶	۲/۶۹	تناسب سرفصل‌های دروس اصلی با کارآفرینی
۳	۱/۰۹	۲/۲۹	تناسب سرفصل‌های دروس پایه با کارآفرینی
۴	۱/۱۴	۲/۰۱	تناسب سرفصل‌های دروس عمومی با کارآفرینی

اولویت بندی دیدگاه دانشجویان در خصوص روش‌های موثر در توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه

در خصوص روش‌های موثر در توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه، ۱۵ گویه انتخاب گردید و از افراد مورد مطالعه خواسته شد تا بر اساس طیف لیکرت میزان تاثیر هر یک از روش‌های مذکور را در توسعه آموزش کارآفرینی مشخص نمایند که در نتیجه برگزاری برنامه‌های کار تیمی در دانشگاه به عنوان موثرترین روش در اولویت اول قرار گرفت. همچنین برگزاری کارگاه‌های آموزشی، تربیت مدرسان و اساتید آموزش کارآفرینی، برگزاری سمینارهای تخصصی کارآفرینی، شناسایی و معرفی کارآفرینان موفق و دعوت برای سخنرانی، راه اندازی پایگاه اینترنتی برای مرکز کارآفرینی در دانشگاه، تشکیل گروه‌های تحقیقاتی جهت پژوهش‌های کارآفرینی و تشکیل کانون کارآفرینی در دانشگاه به عنوان روش‌های موثر در توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه در اولویت‌های دوم تا هشتم قرار گرفته‌اند (جدول ۵).

جدول ۵- توزیع فراوانی نظرات دانشجویان مورد مطالعه در خصوص روش‌های موثر در توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه

اولویت	انحراف معیار	میانگین	روش‌های موثر در توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه
۱	۰/۸۳	۴/۲۲	برگزاری برنامه‌های تیمی در دانشگاه
۲	۰/۸۲	۴/۱۰	برگزاری کارگاه‌های آموزشی
۳	۰/۸۵	۴/۰۲	تربیت مدرسان و اساتید آموزش‌های کارآفرینی
۴	۰/۸۹	۳/۹۸	برگزاری سمینارهای تخصصی کارآفرینی
۵	۰/۹۷	۳/۹۰	شناسایی و معرفی کارآفرینان موفق و دعوت برای سخنرانی
۶	۰/۹۲	۳/۸۷	راه اندازی پایگاه اینترنتی برای مرکز کارآفرینی در دانشگاه
۷	۰/۹۶	۳/۸۴	تشکیل گروه‌های تحقیقاتی جهت پژوهش‌های کارآفرینی
۸	۰/۹۲	۳/۸۴	تشکیل کانون کارآفرینی در دانشگاه
۹	۰/۹۸	۳/۷۶	ایجاد درس دو واحدی کارآفرینی
۱۰	۰/۹۲	۳/۷۲	استفاده از وسایل آموزشی پیشرفته برای آموزش کارآفرینی
۱۱	۰/۸۴	۳/۷۰	ایجاد رشته مدیریت با رشته کارآفرینی
۱۲	۰/۸۷	۳/۶۲	انتشار مجله علمی، ترویجی در زمینه کارآفرینی (راه کارآفرینان)
۱۳	۰/۸۱	۳/۶۱	تدوین کتب آموزشی در زمینه کارآفرینی
۱۴	۰/۹۰	۳/۵۷	استفاده از روش آموزش از راه دور برای آموزش کارآفرینی
۱۵	۰/۸۸	۳/۵۱	چاپ مقالات مرتبط با کارآفرینی در دانشگاه

تعیین رابطه بین متغیرهای مستقل تحقیق با مهارت های کارآفرینی

نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن نشان می‌دهد که بین سطح تحصیلات پدر، درآمد ماهیانه خانواده، به کارگیری روش‌های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه و روحیه کارآفرینی با مهارت های کارآفرینی دانشجویان در سطح ۰/۰۱ و بین سن و مهارت های کارآفرینی دانشجویان در سطح ۰/۰۵ رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بین سطح تحصیلات مادر، تعداد اعضای خانواده، محتوای برنامه آموزشی دانشگاه با نیاز بازار کار و سرفصل‌های دروس دانشگاه با مقوله ایده‌سازی و مهارت های کارآفرینی دانشجویان رابطه معنی‌داری دیده نشد (جدول ۶).

جدول ۶- بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل تحقیق با مهارت های کارآفرینی دانشجویان

متغیر مستقل	ضریب همبستگی اسپیرمن (rs)	سطح معنی‌داری
سن	۰/۱۸۸*	۰/۰۱۱
سطح تحصیلات پدر	۰/۲۱۸**	۰/۰۰۳
سطح تحصیلات مادر	۰/۰۱۱	۰/۸۸۶
تعداد اعضای خانواده	۰/۰۲۴	۰/۷۵۳
درآمد ماهیانه خانواده	۰/۲۶۲**	۰/۰۰۰
محتوای برنامه آموزشی دانشگاه با نیاز بازار کار	۰/۰۲۰	۰/۷۹۰
سرفصل‌های دروس دانشگاه با مقوله ایده‌سازی	-۰/۰۹۲	۰/۲۱۵
به کارگیری روش های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه	۰/۴۱۷**	۰/۰۰۰
روحیه کارآفرینی	۰/۲۲۹**	۰/۰۰۲

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

به منظور پیش بینی تاثیر متغیرهای مستقل تحقیق بر مهارت های کارآفرینی دانشجویان از رگرسیون گام به گام استفاده می‌کنیم. تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که پس از ورود متغیرهای مستقل در معادله رگرسیونی و محاسبه معنی دار بودن هر متغیر با استفاده از روش گام به گام مشخص گردید که، ۲۶ درصد ($R^2 = 0.26$) از تغییرات متغیر میزان مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان از طریق متغیرهای به کارگیری روش های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه، درآمد ماهیانه خانواده، سن، روحیه کارآفرینی و سطح تحصیلات پدر تبیین می‌شود (جدول ۷).

جدول ۷- رگرسیون گام به گام به منظور تبیین تاثیر متغیرهای مستقل تحقیق بر مهارت های کارآفرینی دانشجویان

متغیر	B	Beta	t	Sig
به کارگیری روش های توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه	۰/۲۵	۰/۳۲	۴/۷۷	۰/۰۰۰
درآمد ماهیانه خانواده	۳/۶۱	۰/۱۸	۱/۸۳	۰/۰۰۶۸
سن	۱/۳۹	۰/۱۷	۲/۷۰	۰/۰۰۸
روحیه کارآفرینی	۹/۰۲	۰/۱۷	۲/۵۹	۰/۰۱۰
سطح تحصیلات پدر	۱/۰۴	۰/۱۴	۲/۰۷	۰/۰۴۰
عدد ثابت	۵/۶۹			
F= ۱۳/۴۵		sigF = ۰/۰۱		
R=۰/۵۳		R ² =۰/۲۶		

با توجه به یافته های جدول ۷ می توان معادله زیر را نوشت:

$$Y=5.69+0.25x_1+3.61x_2+1.39x_3+9.02x_4+1.04x_5$$

مقایسه میانگین گروه ها

برای مقایسه میانگین های دو جامعه مستقل که داده ها به صورت رتبه ای یا ترتیبی می باشد از آزمون من ویتنی و برای مقایسه میانگین تعداد نمونه هایی که بیش از دو گروه باشند از آزمون کروسکال والیس استفاده شد. نتایج آزمون من ویتنی نشان می دهد که بین میانگین مهارت کارآفرینی دانشجویان متأهل و مجرد نیز در سطح ۰/۰۵ اختلاف معنی داری وجود دارد. بدین معنی که مهارت کارآفرینی افراد متأهل بیشتر از افراد مجرد می باشد (جدول ۸). نتایج آزمون کروسکال والیس نشان می دهد که بین شغل پدر و مهارت های کارآفرینی دانشجویان در سطح ۰/۰۵ اختلاف معنی داری وجود دارد. بنابراین می توان اظهار کرد که شغل پدر در مهارت های کارآفرینی دانشجویان تاثیر داشته است (جدول ۹).

جدول ۸- مقایسه میانگین دو گروه در خصوص مهارت کارآفرینی (آزمون من ویتنی)

متغیر مستقل	میانگین دو گروه	Z	Sig
جنس	دختر: ۸۹/۴۰ پسر: ۹۷/۸۹	-۱/۰۰۱	۰/۳۱۷
وضعیت تأهل	مجرد: ۸۸/۴۸ متأهل: ۱۱۷/۷۵	-۲/۴۳	۰/۰۱۵*

*p<۰/۰۵

جدول ۹- مقایسه میانگین گروه‌ها در خصوص مهارت کارآفرینی (آزمون کروسکال والیس)

متغیر مستقل	کای اسکویر	sig	Df=k-1
رشته های تحصیلی	۱۳/۹۷	۰/۳۷۵	۱۳
شغل پدر	۱۶/۹۱	۰/۰۵*	۹
شغل مادر	۴/۰۱	۰/۴۰	۴

* $p < 0.05$

پیشنهادها

۱- با توجه به نظرات دانشجویان، تناسب محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه در خصوص کارآفرینی و نیازهای بازار کار در حد کمی می‌باشد. لذا پیشنهاد می‌گردد که در محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاه تجدید نظر صورت گیرد و تغییرات اساسی در دوره‌های تدریس و محتوای آموزش انجام پذیرد. همچنین محتوای برنامه‌های آموزشی در جهت ایجاد خلاقیت و نوآوری، آشنایی با طرح کسب و کار^۱، روش‌های جذب منابع مالی، بازار یابی، مدیریت و برنامه ریزی کسب و کارهای کوچک، گسترش تخصص‌های حرفه‌ای در فراگیران و ایجاد مهارت‌های چند گانه (مهارت‌های رهبری، فنی، انسانی و غیره) تنظیم گردد.

۲- اولویت‌بندی میزان تناسب سرفصل‌های مختلف آموزشی (سرفصل‌های دروس: تخصصی، اصلی، پایه، عمومی) با مقوله کارآفرینی و ایده‌سازی از دیدگاه دانشجویان حاکی از تناسب کم سرفصل‌های دروس دانشگاه با کارآفرینی و ایده‌سازی است از این رو پیشنهاد می‌شود که دروس کارآفرینی در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد برای گرایش‌های ۱۱ گانه کشاورزی با سرفصل‌های پیشنهادی همچون: مدیریت ریسک‌پذیر، امور مالی بازرگانی، گرایش‌های بین‌المللی در زمینه کارآفرینی، ارتباطات و غیره طراحی و ارائه گردد.

۳- بر اساس اولویت‌بندی دیدگاه دانشجویان در خصوص روش‌های مؤثر در توسعه آموزش کارآفرینی در دانشگاه برگزارای برنامه‌های کار تیمی^۲ به عنوان مؤثرترین روش در اولویت اول قرار دارد. همچنین برگزارای کارگاه آموزشی^۳ و تربیت مدرسان و اساتید آموزش کارآفرینی به ترتیب در اولویت‌های دوم و سوم می‌باشند. لذا پیشنهاد می‌گردد که مسئولان ذیربط به این مهم توجه بیشتری مبذول دارند و به منظور ترویج روحیه و فرهنگ کارآفرینی و ارتقاء شناخت جامعه دانشگاهی نسبت به کارآفرینی کمک به رفع محدودیت‌های قانونی، فرهنگی، اداری و مالی توسعه کارآفرینی، انتقال دانش و دستاوردهای تحقیقات مرتبط با کارآفرینی از خارج به داخل، بستر سازی و حمایت‌های مالی، اطلاعاتی و مشاوره‌ای مناسب در جهت راه اندازی فعالیت‌های کارآفرینانه در دانشگاه، ایجاد پارک‌های عملی و انکوباتورها در دانشگاه نمایند.

¹-Business plan

²-Team working

³-Work shop

منابع مورد استفاده REFERENCES

- ۱- استاد زاده، ز، ۱۳۸۲. کارآفرینی، توسعه و اشتغال. رهیافت شماره ۲۹، (بهار، ۱۳۸۲).
- ۲- افشاری، ز، ۱۳۷۷. بررسی اثر تحصیلات عالی - تجربه بر دریافتهای شاغلان در بخش خصوصی - دولتی در ایران با استفاده از مدل مینسبر. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۳، سال ششم، شماره مسلسل ۱۷، (پاییز، ۱۳۷۷).
- ۳- چیت‌ساز قمی، م، ۱۳۷۸. دانش‌آموختگان آموزش عالی و اشتغال. فصلنامه پژوهش، شماره اول، پائیز و زمستان ۷۸.
- ۴- زاهدی‌مازندرانی، م، ۱۳۸۳. ضرورت‌های کارکردی توسعه اشتغال در بخش کشاورزی. فصلنامه علمی - پژوهشی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، شماره ۴۵، سال دوازدهم، (بهار، ۱۳۸۳)، صص ۴۱-۶۷.
- ۵- فراستخواه، م، ۱۳۷۷. آموزش عالی در آستانه قرن بیست و یکم. (گزارش از کنفرانس جهانی آموزش عالی)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. شماره ۳، سال ششم، شماره مسلسل ۱۷، پاییز ۱۳۷۷.
- ۶- فقیه، ن، ۱۳۸۲. فرآیند تحقیق و توسعه در روند کارآفرینی سازمانی. اطلاعات سیاسی - اقتصادی - سال هفدهم، ش سوم و چهارم - آذر و دی ماه ۱۳۸۲.
- 7-Fu, Tony & Ya, Lai. 2001. Toward a theory of the entrepreneurial state. International journal of social economics, vol.28, n.9.
- 8-Hynes, B.1996. Entrepreneurship education and training in higher education . Journal of Agricultural Education , vol.20, n.8.
- 9-Klofsten, M. 1997. Management, Entrepreneurship: Way A Head, London: Routledge.
- 10-Kuratko, D & R, Hodgetts.2001. Entrepreneurship : a contemporary approach. Harcourt college publishers.
- 11-Pikala, T. 2000. Research about Living Entrepreneurs, In C. Kent, D. Sexton & K. Vesper (eds). "Encyclopedia of Entrepreneurship" Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Co.
- 12-Stephenson, H. 1997. Organizing Small Business Program in Community. Department of Vocational and Technical Education, Illinois University.
- 13-Vesalanin, J. 2000. "Toward an Organization Model for Entrepreneurship Education", International Entrepreneurship Conference Proceedings, Dortmund, Germany, 2000.

Investigating Factors Affecting Development of Entrepreneurial Skills Among Senior Students of Karaj Agricultural College

¹B. AZIZI, ²S. M. HOSSEINI & ³S. M. MIRDAMADI

1. Ph.D student, Islamic Azad University (Science and Research Branch)
2. Faculty Member, College of Agriculture & Natural Resources, University of Tehran, Iran.
3. Faculty Member, Islamic Azad University (Science and Research Branch)

ABSTRACT

The aim of this research is to study the factors affecting entrepreneurial skills among senior students of Agricultural College of Tehran University. A descriptive survey was undertaken to study all 183 bachelor students enrolled in 4th year of 11 specialized disciplines in spring semester of 2005. The validity of the instrument was confirmed by a panel of faculty members from the related departments in Universities of Sharif, Amirkabir, and Tehran. The reliability of the instrument was established based on the Cronbach Alpha that was calculate separately ($\alpha = 0.90$ for entrepreneurial skills) for 30 questionnaires filled out by the students from the Faculty of Natural Resources, University of Tehran. Results obtained from Spearmans' correlation indicate that there is a significant and positive relationship between the age, father's educational level, monthly households' income, application of entrepreneurial training development methods in the university and students' morale and students' entrepreneurial skills. It was proved that there is a significant mean difference between entrepreneurial skills among married and single students. The main results are as follow: results of the multiple regression analysis (stepwise method) revealed that the variables in the application of entrepreneurial training development methods in the university, monthly households' income, age, entrepreneurial morale, and fathers' educational level constitute variation of 26% of the student s' entrepreneurial skills. Findings of this research can contribute to the improvement of entrepreneurship programs at agricultural higher education scale.

Key words: Entrepreneurship, Entrepreneurial skills, Entrepreneurial development